УДК 339.9:330.3
JEL Classification: O11, O18 O3, O36
DOI: https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-02-01

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ТА КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

STRATEGIC PRIORITIES AND KEY AREAS OF COMPETITIVE DEVELOPMENT OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF GLOBAL ECONOMIC CHALLENGES

Антонюк Л. Л.
Доктор економічних наук, професор,
Проректор з наукової роботи,
Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-6921-2800

Анапріюк К. А.
Фахівець з питань наукової інформації відділу наукової інформації,
Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана,
м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0005-6334-9415

Larysa Antoniuk
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Vice-Rector for Scientific Work,
Kyiv National Economic University named Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

Karyna Anapriiuk
Scientific Information Specialist of the Scientific Information Department,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

У статті розглянуто актуальність дослідження міжнародної конкурентоспроможності країни, що пов'язана із посиленням конкурентної боротьби та котра спонукає держави до безперервного пошуку нових можливостей економічного зростання та інклюзивного розвитку. Проаналізовано звіти міжнародних інституцій, що досліджують міжнародну конкурентоспроможність, соціальний прогрес країн світу, принципи глобальної конкурентоспроможності у період глобальних економічних трансформацій та дозволяють уряду розробити дорожні карти, а також вжити необхідних заходів для довгострокового планування та відновлення економіки з метою досягнення сталого та всеосяжного розвитку нашої держави. Досліджено питання конкурентоспроможності України в умовах глобальних ризиків сучасного економічного середовища та поглиблено дослідження Індексу соціального прогресу як одного із ключових показників конкурентного розвитку національної економіки. Авторами роботи було розроблено стратегічні рекомендації та пріоритети подальшого конкурентного розвитку держави у післявоєнний період.
Ключові слова: *конкурентні переваги; соціальний прогрес; інноваційний розвиток; інноваційна конкурентоспроможність; глобальні економічні виклики.*

The article examines the relevance of studying the international competitiveness of a country, which is associated with increased competition and which encourages states to continuously seek new opportunities for economic growth and inclusive development. The article analyses reports of international institutions that study international competitiveness, social progress of countries, principles of global competitiveness in the period of global economic transformations and allow the government to develop roadmaps and take the necessary measures for long-term planning and economic recovery in order to achieve sustainable and comprehensive development of our country. The article pays attention to the work of experts from reputable international organisations that study the competitive positions of countries, provide recommendations for their enhancement and develop reports covering certain aspects of economic development. The article examines the issue of Ukraine's competitiveness in the context of global risks of the current economic environment and provides an in-depth study of the Social Progress Index as

one of the key indicators of competitive development of the national economy. As a result of the war, Ukraine has suffered enormous damage to its economy, social welfare and infrastructure, and the country is facing a new reality that requires an adaptive approach to the recovery and development of different regions. The authors of this paper have formed the attributes of a competitive state according to the methodology of the Global Federation of Competitiveness Councils, identified the priorities for sustainable development of Ukraine, highlighted the main areas of encouragement and support for the government Ukraine on the way to a safer, more prosperous and sustainable country and proposed measures to improve the innovative competitiveness of the state. Social progress has become an important factor in economic leadership, comprehensive competitive development and national security. The military situation has increased the importance of innovation and the development of the country's scientific and technological potential and has become an important condition for the country's post-war revival. The analysis in this paper shows that Ukraine has the potential to position itself as a key player in the global economy of the future.
Key words: *competitive advantages; social progress; innovative development; innovative competitiveness; global economic challenges.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах глобальних ризиків проблеми нарощення конкурентоспроможності та конкурентної боротьби мають рушійну силу та можуть спонукати стрімкий розвиток країн. У розрізі даного питання однією з причин уповільнення розвитку конкурентоспроможності України є довготривалий військовий конфлікт на її території та повномасштабне військове вторгнення. Наразі, для країни важливим методом скорочення розриву у конкурентному економічному розвитку між країнами-лідерами є, зокрема, підвищення інноваційної конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання стратегічних пріоритетів нарощення конкурентоспроможності України вивчалося раніше та досліджується багатьма вітчизняними та іноземними науковцями. Зокрема, питанням підвищення глобальних конкурентних позицій країн присвячено роботи таких вчених як М. Портера [9], Дж. Гаррета, Т. Міллера, Г. Хофстеде, Ч. Кетелса. Результати таких досліджень, розкриті у працях А. Поручника [10], Я. Базилюка, Д. Лук'яненко [10], Б. Квасюка, А. Мельника, О. Білоуса, О. Швиданенка [11] та багатьох інших, що стали науковим підґрунтям дослідження конкурентних переваг країн. У статті приділяється увага доробку експертів авторитетних міжнародних організацій, що досліджують конкурентні позиції країн світу, надають рекомендації щодо їх нарощення та розробляють звіти, що висвітлюють ті чи інші аспекти економічного розвитку держав, зокрема: Імператив соціального прогресу, Глобальна федерація рад конкурентоспроможності, Всесвітній економічний форум, Європейська Комісія.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дослідження Індексу соціального прогресу України у розрізі світового та європейського показників; пропозиція заходів та принципів нарощення інноваційної конкурентоспроможності держави. Результати, отримані внаслідок дослідження можуть бути корисними для розробки стратегічних напрямів конкурентного розвитку України та при застосуванні досвіду імплементації напрямів стратегічного сталого розвитку інших держав.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної роботи є оцінка рівня соціального прогресу країни, формування пріоритетів підвищення конкурентних позицій держави та принципів підвищення інноваційної конкурентоспроможності України за використання теоретичної бази, праць науковців, звітів міжнародних організацій, світових рейтингів. Ми розглядаємо наступні завдання: визначити детермінанти та принципи розвитку соціального прогресу України; здійснити аналіз глобальної конкурентоспроможності України за Індексом соціального прогресу; обґрунтувати стратегічну необхідність нарощення конкурентоспроможності України; дослідити інноваційні фактори, що обумовлюють формування високого конкурентного статусу України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безперервний розвиток глобальної економіки призвів до посилення конкуренції на світовому рівні. Розвиток ринкової економіки безпосередньо пов'язаний з утворенням конкурентного середовища, адже конкуренція є невіддільною складовою ринку, обов'язковою умовою його функціонування та одним із основоположних факторів ефективності суб'єктів міжнародної економічної діяльності. Темпи зростання виробництва країни та національна безпека країни обумовлюють конкурентні переваги національного господарства країни, а також її окремих галузей, підприємств та регіонів.

За методикою Імперативу соціального прогресу поняття соціального прогресу є здатністю держави задовольняти основні людські потреби своїх громадян, створювати відповідні умови, які дозволяють їм підвищувати та підтримувати рівень та якість свого життя, а також створювати сприятливе середовище для повноцінного розкриття потенціалу кожної людини [1]. Команда фахівців, котра щороку працює над створенням Індексу соціального прогресу, аналізує еконо-

мічні та соціальні показники у трьох вимірах: ступінь задоволення країною необхідних потреб своїх громадян, створення умов для підвищення та підтримки добробуту окремих осіб та громад, можливість реалізувати свій потенціал для кожного жителя країни. Визначення, що лежить в основі Індексу соціального прогресу вказує на три головні елементи соціального прогресу: базові людські потреби, основи добробуту та можливості. Кожен з них, відповідно, складається з чотирьох компонентів та визначається набором індикаторів результатів, які відповідають на поставлені концептуальні питання [1].

Індекс соціального прогресу пропонує інструменти для об'єднання комплексного набору показників соціальних результатів у прозорий спосіб. Він дозволяє окремим країнам визначити конкретні сильні та слабкі сторони у сфері соціального прогресу, а також порівняти себе з країнами-сусідами як на рівні окремих показників, так і в цілому. Багатовимірну конструкцію Індексу соціального прогресу слід інтерпретувати як взаємопов'язані елементи, що корелюють та взаємодіють один з одним, сприяючи значущим змінам.

Проведення міжнародних порівнянь дає змогу краще ідентифікувати позиції України. Лідерські позиції у соціальній складовій на глобальному рівні посідають скандинавські країни: Норвегія, Данія та Фінляндія. При цьому, якщо за показником базових людських потреб найкращий результат демонструє Данія, то Норвегія є абсолютним лідером за індикаторами основ добробуту та можливостей.

Детальний аналіз показників, за якими складається Індекс соціального прогресу, дозволив виявити простір найбільшого відставання та міцних позицій України. Хоча країна посідає 52 місце серед 169 країн світу, така оцінка обумовлює доцільність заходів з покращення поточного стану.

Аналіз Індексу соціального прогресу України у 2022 році та її положення у світовому рейтингу засвідчує, що Україна увійшла у другий кластер країн за рівнем соціального прогресу, до якого входять країни Європи та який характеризується великим розривом рівня соціального добробуту, хоча навіть у його межах демонструє значне відставання від інших країн. Серед країн, що мають суміжний рівень соціального прогресу є Грузія, Молдова, Албанія.

Досягнуті рівні показників і бенчмаркінг із країнами одного кластеру демонструють необхідність подальшого якісного удосконалення інструментів та політик соціального розвитку нашої держави. За основними показниками соціального прогресу країн світу, Україна ще не досягла середньосвітового рівня розвитку (рис. 1):

- особиста безпека - 60,12 балів (61,02 - середньосвітовий показник);
- здоров'я та добробут - 50,99 балів (58,21).

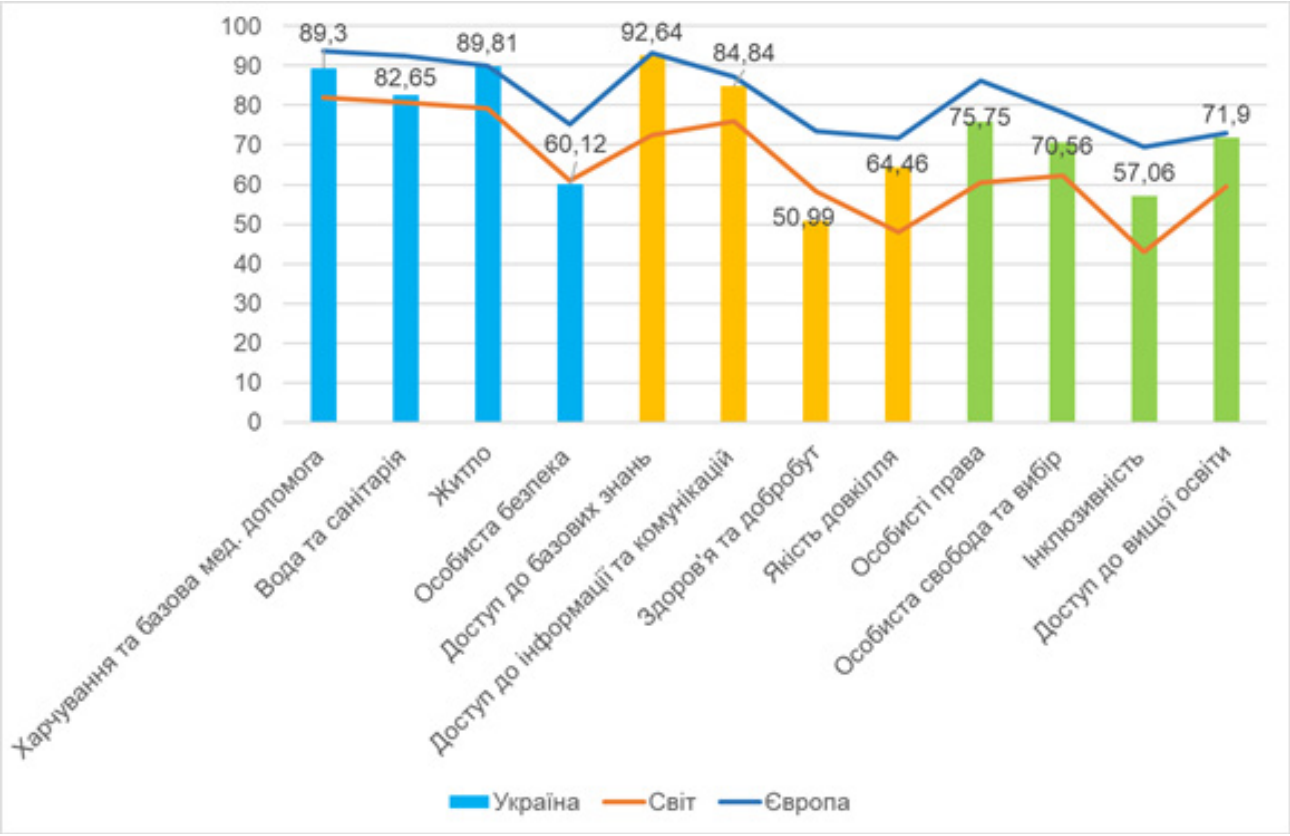

Рис. 1. Оцінка України за Індексом соціального прогресу у розрізі показників Європи та світу, 2022 р.

Джерело: складено авторами на основі Social Progress Index 2022 [2]

За даними Світового Банку за останнє десятиліття було досягнуто прогресу у подоланні крайньої бідності та сприяння спільному процвітанню, проте все ще існує значний відсоток людей, які не мають належного житла, достатньої кількості їжі, чистої води, базової медичної допомоги або які не перебувають у безпеці [3]. Аналіз показника доступу до базових людських потреб по регіонах світу підкреслює, що жодна країна повністю не задовольняє базові потреби своїх жителів. Зокрема, у європейському регіоні Україна входить у перелік країн з найменшим рейтинговим балом. Неможливість задовольнити елементарні людські потреби впливає на багато інших важливих сфер соціального добробуту, таких як освіта, свобода та економічна стабільність, що підсилюється втратами через військове вторгнення, загибель людей, вимушене переміщення та втрату можливостей. Зважаючи на це на часі постає питання боротьби з перешкодами доступу до базових людських потреб, котре полягає не лише в тому, щоб збільшити кількість доходу громадян, а й у створенні безпечних умов, доступ до продуктів харчування та якісного медичного обслуговування протягом усього їхнього життя [3].

Аналіз позицій України за Індексом соціального прогресу у європейському регіоні підтверджує слабкі конкурентні позиції країни. Незважаючи на те, що загалом за останнє десятиліття соціальний прогрес України зріс на 4,89 бали, Україна досі не досягла середньоєвропейського рівня розвитку за жодним показником соціального розвитку. Всебічний аналіз індикаторів Індексу соціального прогресу дозволив визначити сфери найбільшого відриву від європейських позицій (рис. 1):

- вода та санітарія - 82,65 балів (92,44 - середньоєвропейський показник);
- особиста безпека - 60,12 балів (75,31);
- здоров'я та добробут - 50,99 (73,6);
- інклюзивність - 57,06 (69,5).

Водночас Глобальна федерація рад конкурентоспроможності (GFCC) у звіті про свою діяльність формулює власне визначення конкурентоспроможності країн у період глобальних економічних змін. Провідні аналітики організації стверджують, що у наш час спостерігається високий ступінь невизначеності майбутнього розвитку глобальної та національних економік. Проте такий нестабільний період можна розглядати також як шанс переосмислити організацію економічних та соціальних систем, з метою їх трансформації в інклюзивні, стійкі та сталі національні організаційні форми, а також підвищити темпи економічного розвитку, продуктивність та зростання конкурентних переваг [4, с. 28]. Основні принципи глобальної конкурентоспроможності держав за методикою GFCC можна згрупувати у дві категорії: макроекономічні та локальні (табл. 1).

Таблиця 1

Основні принципи конкурентоспроможності держав за методикою Глобальної федерації рад конкурентоспроможності

Розвиток макросередовища	Розвиток міст та локалітетів
Урядові ініціативи політики посилення інноваційних можливостей та сприяння використанню законодавчої бази щодо заохочення державно-приватної співпраці та інноваційного прогресу.	Залучення інвестицій у розбудову інноваційної, стійкої та інклюзивної інфраструктури міст та приміських регіонів, що служать важливими джерелами інновацій та торгівлі.
Розширення глобальної взаємодії, співпраці, торгівлі та інвестицій для усунення асиметрії в галузевих та урядових можливостях країн.	Нормативне сприяння інституційному бізнес-навчанню з метою комплексної підготовки до майбутніх викликів, криз та нових економічних можливостей.
Захист прав інтелектуальної власності у зв'язку із стрімкою датафікацією людської діяльності.	Впровадження інноваційних технологій та моделей бізнесу для створення нових можливостей сталого зростання та розвитку міст.
Розвиток державно-приватного партнерства, співпраці між галузями та сталого використання ресурсів.	Розробка платформ обміну та передачі цифрової інформації про кризові ситуації з метою комплексної підготовки міст до боротьби з невизначеністю.
Використання технологій та інновацій для скорочення негативного впливу діяльності людини на планету, боротьбу із зміною клімату та збереження природи.	Інклюзивний підхід до залучення усіх соціальних груп до розбудови конкурентної економіки.

Джерело: складено авторами на основі Глобальних принципів конкурентоспроможності GFCC 2021 [5, с. 5-8]

Узагальнюючи доробок провідних експертів Глобальної федерації рад конкурентоспроможності, векторами, що визначатимуть напрями підвищення конкурентних переваг країн світу найближчими роками стануть: трансформація національної законодавчої бази, посилення глобальної співпраці, захист інтелектуальної власності, розвиток державно-приватного парт-

нерства, раціональний підхід до використання природних ресурсів, залучення іноземних інвестицій, сприяння бізнес-навчанню, розвиток інклюзивної інфраструктури міст та глобальний обмін великими базами даних.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Сталий соціальний розвиток України є запорукою зміцнення та стрімкого росту її конкурентних позицій на світовій арені. Соціальний прогрес став основним показником економічної першості, всеосяжного конкурентного розвитку та гарантії національної безпеки держави. Тривале перебування країни у військовому стані підкреслило необхідність прискорення розвитку інновацій та забезпечення умов для росту наукового та технологічного потенціалу України. Результати проведеного дослідження засвідчили про значний рівень ресурсного забезпечення країни на шляху до високого конкурентного статусу, а також підкреслили необхідність стратегічного підходу до планування та розробки дорожньої карти економічного відродження країни у післявоєнний період. Саме тому, наразі для України постає необхідність визначення основних методів, інструментів та норм подальшого конкурентного розвитку, комплексне дослідження прогалин економічної системи, а також формулювання національних орієнтирів та наріжних каменів розробки національного курсу підвищення соціальних та конкурентних позицій держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Social Progress Index Methodology (2022). Retrieved from https://www.socialprogress.org/static/96abc80d11ac298c6ef2e6ce4a149ff0/2022%20Social%20Progress%20Index%20Methodology__final__infosheets.docx.pdf.

2. Social Progress Index Executive Summary (2022). Retrieved from https://www.socialprogress.org/static/8a62f3f612c8d40b09b3103a70bdacab/2022%20Social%20Progress%20Index%20Executive%20Summary_4.pdf.

3. From Poverty to Progress (2023). Social Progress Imperative. Retrieved from https://medium.com/@SocialProgress/from-poverty-to-progress-4c272593dde5.

4. Framing a Competitive Future (2021-2022). GFCC Annual Report. Retrieved from https://www.thegfcc.org/_files/ugd/f344ed_e0a2272b3b164eceb58ec800ad9942b3.pdf.

5. Global Competitiveness Principles (2021). The Global Federation of Competitiveness Councils (GFCC). Retrieved from https://www.thegfcc.org/_files/ugd/f344ed_e4f6b2ac59544efd9eabe744842bf9dd.pdf.

6. How well does your country provide for its citizens? (2023). The Economist. Retrieved from https://www.economist.com/graphic-detail/2023/05/24/how-well-does-your-country-provide-for-its-citizens.

7. A New European Innovation Agenda (2022). Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European economic and social committee and The committee of the regions. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0332.

8. European Competitiveness and Industry Benchmarking Report (2022). *ERT European Competitiveness & Industry*. Retrieved from https://ert.eu/wp-content/uploads/2022/06/ERT-Benchmarking-Report-2022-LR.pdf.

9. Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review*. Retrieved from https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations.

10. Lukianenko, D. H., Poruchnyk, A. M., & Antoniuk, L. L. (2006). Upravlinnia mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu v umovakh hlobalizatsii ekonomichnoho rozvytku [Managing international competitiveness in the context of economic development globalisation]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

11. Shvydanenko, O., & Panasiuk, V. (2017). Formuvannia konkurentnoi stratehii za dopomohoiu teorii ihor adaptovanoi za pokaznykom ekonomichnoi dodanoi vartosti [Formation of a competitive strategy with the help of game theory adapted to the indicator of economic added value]. *core.ac.uk. Institutional Repository of Vadym Hetman Kyiv National Economic University*, 116-118. Retrieved from https://core.ac.uk/download/pdf/84323363.pdf [in Ukrainian].